

KONTEXTY KULTÚRY A EDUKÁCIE

CONTEXTS OF CULTURE AND EDUCATION

Viktória Bíziková

Katedra manažmentu kultúry a turizmu, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

3.1.2. kulturológia, 3. rok štúdia, externá forma štúdia

viktoriabizikova@yahoo.com

školiťel: **doc. PhDr. Ladislav Lenovský (lเลนovsky@ukf.sk)**

Kľúčové slová

kultúra, edukácia, enkulturácia

Keywords

culture, education, enculturation

Úvod

Kultúra a edukácia prezentujú oblasti špecificky ľudskej činnosti. Svojím spoločenským a časopriestorovým určením predstavujú javy a procesy sprítomnené v celej ľudskej existencii. Človek je v dôsledku svojej špecificky ľudskej štruktúry na kultúru a edukáciu odkázaný a antropologicky uspošobený. Od nepamäti sa rod *Homo* vyvíja a napreduje prostredníctvom tvorivosti ľudského ducha a schopnosti edukácie ako celoživotného procesu. Kultúra ako veľmi zložitý mnohovýznamový fenomén je neoddeliteľnou súčasťou edukačnej reality.

Cieľom príspevku je prostredníctvom teoretickej analýzy sekundárnych prameňov poukázať na niektoré súvislosti kultúry a edukácie a vymedziť ich vzájomný vzťah. Analyzujeme kultúru ako jeden zo vstupných vonkajších determinantov ovplyvňujúcich edukačný proces v kontexte formálnej inštitucionalizovanej edukácie. V súvislosti s edukáciou načrtujeme pedagogicko-antropologické polemiky o samotnej potrebe, miere a sile edukačného pôsobenia na formovanie jednotlivca, skupiny či spoločnosti. Vzhľadom na antropologické pozadie kultúry a edukácie nastolíme otázky o „vychovateľnosti človeka“ a potrebe vychovávať.

O vzťahu kultúry a edukácie

Človek (spoločnosť) si odovzdáva svoje poznatky a skúsenosti cez kultúru (kultúrnu tradíciu) a prostredníctvom edukácie. Priority kultúry určitej spoločnosti sú transformované edukáciou prostredníctvom socializácie a enkulturácie. Človek sa stáva „človekom“ celoživotným procesom učenia sa kultúrnych vzorcov a osvojovaním si bežných modelov správania a konania v procese socializácie.

Enkulturácia sa uskutočňuje formálnym a neformálnym učením mladších od starších osvojovaním si kultúry, vrastaním do nej a prispôsobovaním sa jej modelom. Skultúrňovanie je sociálnym procesom kvalitatívnej zmeny osvojovania si kultúry danej spoločnosti a umožňuje stať sa a byť jej členom. Vyžaduje si osvojenie jazyka, noriem a hodnôt kultúry, ktoré prebieha na báze napodobňovania, praktizovania, preberania rolí a experimentovania. Medzi hlavné epicentrá enkulturácie (aj socializácie) patrí rodina, škola, vrstovníci, média a pracovné organizácie (Barker, 2006, s. 45).

Dôležitým enkulturačným mechanizmom je školská edukácia nadväzujúca na systém inštitucionalizovaného formálneho učenia. V širšom zmysle slova obsah edukácie môžeme chápať ako pedagogickú transformáciu spoločenských a kultúrnych hodnôt. Obsahom edukácie je kultúra. Osvojovanie týchto hodnôt však prebieha v dlhodobých a zložitých procesoch (Duchovičová – Kurincova, 2012, s. 96). Požiadavky spoločnosti na kultúru predstavujú všeobecné edukačné ciele (1), ktoré sú ďalej etapovite formulované a rozpracované do tzv. čiastkových (rámcových) a špecifických

(konkrétnych) cieľov primerane podľa veku edukantov transformovaných do obsahu edukácie základných, stredných a vysokých škôl tak, aby zodpovedali úrovni spoločnosti. Podľa zamerania jednotlivých oblastí kultúry nadobúdajú rôzne kultúrne hodnoty určité významy pre jednotlivé odbory pedagogiky, osobitne zaujímavé sú v didaktike a v teórii výchovy. Zušľachťovanie, cibrenie, skvalitňovanie a zdokonaľovanie osobnosti v rámci enkulturácie je prítomné aj v samotnom edukačnom procese. Edukácia človeka smerom ku kultúrnosti myslenia a správania je považovaná za akulturačnú funkciu vzdelávania. Jednou z úloh edukácie vo vzťahu ku kultúre je vyabstrahovanie podstatných a hodnotných prvkov rôznych kultúr, ich tvorivá implementácia a výchovné uplatnenie v edukačnom procese (Cabanová, 2006, s. 6 – 7).

Kultúru a edukáciu je možné vnímať separátne ako predmety štúdia samostatných vedných disciplín kulturológie a edukológie, ktoré majú zároveň svoj myšlienkový systém, obsahovú štruktúru, účel, poslanie, vedecký jazyk, metódy ako inštrumentálny aparát a infraštruktúru potrebnú na svoje fungovanie.

K vzťahu kultúry a edukácie je možné pristupovať hľadaním priesečníkov ich spoločných tém. Globálny vývoj a trendy v edukológii a taktiež v kulturológii poukazujú na široký rozsah tém a problémov spoločne sa prekrývajúcich v skúmaní oboch fenoménov. Je to spôsobené aj tým, že samotná mnohotvárnosť edukačných procesov v súdobej civilizácii je neobyčajne široká a z tohto dôvodu je príznačné pre súčasné edukačné vedy, že do ich okruhu neustále vstupujú nové multitematické problémy a výskumné otázky prelínajúce sa aj s kultúrou. Vo vzájomnom vzťahu sa skúmajú kultúrne determinanty edukácie a edukačné determinanty kultúry.

Z ďalšieho hľadiska sa edukácia považuje za jeden z prejavov kultúry. Kultúra predstavuje jedinečnú duchovnú silu s nesmiernym potenciálom, ktorý sa prejavuje jedinečnými znakmi, ktoré sú vlastné len určitej kultúre. Navonok ju môžeme identifikovať na základe jedinečných prejavov, ktoré sa v spoločnosti reprodukovujú. Ide najmä o rôzne produkty ako materiálne výtvory ľudskej práce a materiálne zvyky, sociokultúrne regulatívy ľudskeho správania, idey a pod., ale aj rôzne spôsoby správania a činnosti organizujúce ľudské správanie a život spoločnosti (napr. obchod, rodina, politické formy, výroba atď.), v rámci ktorých má edukácia ako špecificky ľudská činnosť v kultúre svoje nezastupiteľné miesto (Cabanová, 2006, s. 12).

Súčasný sociokultúrny vývoj v globalizovanom svete vyžaduje od človeka náročnejšie požiadavky na kultúrnu výbavu a kompetentnosť človeka. Prítomnosť kultúry v obsahu edukácie (prostredníctvom edukačných cieľov) prináša celý rad pozitív v kognitívnej i afektívnej oblasti edukácie, v komplexnom rozvíjaní a kultivovaní edukantov, ktoré môžeme označiť ako kultúrna edukácia (2).

V tomto kontexte je potrebné poukázať na frekventovanú tému aktuálneho kulturologického diskurzu – kultúrne kompetencie (3). Získanie kultúrnych kompetencií ako štruktúrovaného súboru vedomostí a zručností vybavujúceho človeka inštrumentmi na dešifrovanie, ale i tvorbu kultúrnych významov je prioritným cieľom enkulturačného pôsobenia školskej edukácie. Analýza mechanizmov enkulturácie, vymedzenie akéhosi kultúrneho kompetenčného minima je predpokladom modelovania žiadaných kultúrnych kompetencií v rámci lokálnej i národnej kultúry, medzikultúrnych vzťahov, ale i výchovy k európskym kultúrnym kompetenciám (Gažová, 2003, s. 117).

Kultúra ako vonkajšie edukačné prostredie

V rámci životného prostredia človeka má nezastupiteľné miesto edukačné prostredie. Edukačné prostredie je akékoľvek prostredie, v ktorom sa realizujú edukačné procesy. Školské edukačné prostredie je ovplyvňované významnými vonkajšími a vnútornými faktormi. Kultúra ako mnohokontextuálny jav je neoddeliteľnou súčasťou edukačnej reality a predstavuje jeden zo vstupných vonkajších determinantov (podmienok, faktorov, činiteľov, zložiek) edukačného procesu.

Uchopiť kultúrne podmienky edukácie súbežne so zmenami a rozvojom kultúrnych procesov, vplyvom globalizácie, prudko sa rozvíjajúcimi technológiami a vznikom nových podôb kultúry je výskumným zámerom viacerých vied ako dôsledok interdisciplinarity (4).

Kultúrne faktory sa prejavujú v odlišnosti histórie národa a územia, kultúrnej úrovne krajiny, v rozdielnosti jazyka, zvykov, tradícií národa, úzko súvisia s dominujúcimi náboženskými vplyvmi

v krajine. Ovplyvňujú autenticitu národa/národov daného územia, zároveň celého výchovno-vzdelávacieho systému daného územia, čím je podmienená nejednotnosť edukácie v rámci jednotlivých krajín (Hlásna, 2006, s. 37).

Uplatňujúc základnú antropologickú tézu o kultúrnom relativizme, vedecký prístup ku kultúre odmieta hodnotiť jednotlivé kultúry. Všetky kultúry sú jedinečné a predstavujú neopakovateľné sociokultúrne systémy. Je možné ich opísať a pochopiť len v kontexte vlastných hodnôt, noriem a ideí. Diferencovanie kultúr na prírodné vs. moderné či rozvojové vs. rozvinuté sa považuje za prekonaný teoreticko-metodologický prístup k štúdiu kultúrnych javov. Symbolicky je možné odlišovať kultúru Západu a Východu. V konkrétnejšom prehľade je možné poukázať na kultúru jednotlivých svetadielov, v ktorých sa vyvinuli národné kultúry. Kultúry majú svoju vlastnú štruktúru. Vznikli a vyvíjali sa na základe historických tradícií ľudstva. Každý národ má svoju vlastnú národnú kultúru, čím sa líši od iných národov a kultúr. Aj keď postupne dochádza k zblížovaniu jednotlivých kultúr, predsa stále ostávajú zachované špecifiká týchto kultúr, súvisiace s ich dejinami, symbolmi a znakovým systémom (Švec, 2010, s. 8).

Podľa antropológov (Brislin, Hall) je možné kultúru členiť z hľadiska jej zaťaženia na vysokú a nízku kontextovú kultúru. Slovensko patrí medzi krajiny s kultúrou vyznačujúcou sa vysoko kontextovou zaťaženosťou (tzv. kolektivistická kultúra) podobne ako štáty strednej a východnej Európy, ale i iné krajiny sveta ako Japonsko, Arabské štáty, Ázia, Latinská Amerika, Afrika a pod. Opakom je kultúra s nízkou kontextovou zaťaženosťou (individualistická kultúra) príznačná pre západnú Európu, USA, Austráliu a Nový Zéland (Kominarec – Kominarecová, 2005, s. 13 – 16).

V spoločnosti nejestvuje jedna kultúra alebo jedna homogénna kultúra. Kultúra ako nehomogénny systém zahŕňa viaceré životné štýly, ktoré spolu komunikujú a prenikajú cez seba. Tak ako sa spoločnosť člení na rôzne skupiny a vrstvy, tak sa aj kultúra člení na rôzne súperiace či spolupracujúce kultúrne vrstvy. E. Mistrík uvádza štyri hlavné kultúrne vrstvy jestvujúce v spoločnostiach súčasnej Európy, teda vystihuje stratifikáciu kultúry i v našich podmienkach. Dominantná kultúra zahŕňa v sebe viaceré významné vrstvy (subkultúry): štandardnú kultúru, elitnú kultúru a kultúru mládeže. V školskom prostredí je charakteristická žiacka, resp. študentská subkultúra. Konzervatívna kultúra a jej rovnako orientované subkultúry (skupiny) sú kultúra tradičnej dediny a kultúra etnických skupín. Ďalšiu vrstvu predstavujú alternatívne kultúry (kontrakultúry), napr. kultúra hippies, rocková kultúra mládeže, punk, intelektuálska kultúra, disidenti, skinheads, kultúra homosexuálov či transsexuálov, kultúra náboženských siekt a pod. a marginálne kultúry so skupinami narkomanov, kriminálnikov, bezdomovcov, žobrákov (Mistrík, 1999, s. 25 – 29).

Dominantná kultúra udáva tón a v rôznej miere toleruje ostatné podoby kultúr a subkultúr v spoločnosti. Trvácnejšou sa javí dobová kultúra, ktorá je dominantnou kultúrou určitého obdobia a určitého priestoru a je typická spoločnou ideou vo všetkých druhoch kultúry (v rámci dobovej kultúry sa rozvíja sloh alebo štýl). Všetky kultúry koexistujúce v spoločnosti zohrávajú dôležitú úlohu v živote spoločnosti a v dôsledku vývinu sa neustále menia ovplyvňujú edukáciu (Cabanová, 2006, s. 13).

Edukačné prostredie je možné vnímať i z hľadiska toho, v akom kultúrnom prostredí je lokalizovaná konkrétna škola a pod vplyvom akej kultúry funguje a prebieha edukácia. Celonárodná platforma procesov a produktov kultúry sa diferencuje teritoriálne v regionálnych kultúrach, napr. „zemlínkej“, „oravskej“, „kysuckej“ a pod. Rozlišuje sa „mestské prostredie“, „vidiecke prostredie“, „priemyselné prostredie“, „agrárne prostredie“, „horské prostredie“ a. i., v rámci ktorých je edukácia príznačná pre danú lokalitu a realizovaná pod vplyvom jej jedinečnej kultúry.

Lokálne prostredie ako určité vymedzené miesto, priestor, v ktorom žije určitá skupina ľudí, sa vyznačuje spoločným štýlom, spôsobom života, znakmi, sociálnymi vzťahmi, činnosťami a regulačnými prvkami (mravy, zvyklosti, konvencie). Špecifiká kultúry lokálneho prostredia bezprostredne pôsobia na edukáciu a socializáciu jedinca. Na základe týchto prostriedkov je človek vedený a usmerňovaný k určitému správaniu, špecifickému pre dané lokálne prostredie. Typ lokálneho prostredia formuje osobnosť jedinca určitým smerom, s prejavmi odlišného správania, osobnostných vlastností detí a mládeže. Rozdiely je možné identifikovať na porovnaní vidieka a mesta, napr. v miere sociálnej adaptability, v profesijnej orientácii, životných aspiráciách, konzervatívnosti, v množstve a kvalite sociálnych interakcií a pod. (Čabalová, 2011, s. 207).

Postupne sa dostávame na najnižšie vrstvy (roviny) kultúry, v ktorých je edukácia pod vplyvom inštitucionálnej kultúry, tzn. kultúry samotnej školy ako vzdelávacej inštitúcie, či až k personálnej kultúre, t. j. osobnej kultúre jej účastníkov, napr. pedagogických zamestnancov a pod.

V spôsobe fungovania kultúrneho systému spoločnosti sa odráža historická skúsenosť, ktorú nadobudla a reprodukovala počas historického vývinu. Kultúra vytvára kultúrny systém spoločnosti, ktorý sa v procese enkulturácie generačne prenáša na mladších členov spoločnosti, ktorí sa v tomto procese stávajú jej integrálnou súčasťou – zároveň ju udržujú a naďalej tradujú. V jej prejavoch sú vyjadrené prijaté normy a hodnoty. Predstavujú aj všeobecne uznané a overené kvality, kultúrne vzorce oceňované v národe, v sociálnej či etnickej skupine. Existuje vo forme kolektívneho vedomia a plní expresívnu a integračno-diferenciačnú funkciu (Cabanová, 2006, s. 14).

Funkcie kultúry sú historicky premenlivé a mení sa aj ich závažnosť v jednotlivých obdobiach života spoločnosti i individua. V. Gažová vo svojej spisbe selektuje významné funkcie kultúry vyznačujúce sa relatívnou stabilitou, spomedzi ktorých vyzdvihneme výchovno-vzdelávaciu funkciu kultúry, ktorá „prispieva k rozvoju intelektuálnej, emocionálnej a morálnej úrovne individua, oboznamuje nás so svetom a naším miestom v ňom, sprostredkúva nám poznanie najmä o mieste a postavení ľudí v štáte a spoločnosti (2009, s. 37). Podstatou tejto funkcie kultúry je kultúrna reprodukcia, tzn. školy prostredníctvom výučby odovzdávajú hodnoty, postoje a zvyky z generácie na generáciu.

Kultúra ako jeden z významných edukačných faktorov prostredníctvom vrstiev, funkcií, vzťahov a súvislostí ovplyvňuje edukačný proces. V súvislosti s edukáciou sa vynárajú i ďalšie pedagogické a antropologické otázky o sile, miere a samotnej potrebe edukačného pôsobenia na formovanie jednotlivca, skupiny či spoločnosti.

Pedagogické a antropologické dimenzie edukácie

V súvislosti s edukáciou ide o súbor rozmanitých exogénnych a endogénnych činiteľov formujúcich osobnosť jedinca. Vo vzťahu k antropologickému pozadiu edukácie je nastolená otázka o „vychovateľnosti človeka“ a potrebe vychovávať, teda prečo človek môže a musí byť vychovávaný? Ťažisko úvah sa presúva do perihélia: vrodené verzus získané, gény alebo prostredie, prírodné verzus kultúrne, gény alebo výchova.

Názorovú rôznorodosť v týchto otázkach je možné sprehľadniť a limitovať na krajne vymedzené koncepcie. Naturalistická koncepcia (nativizmus) absolutizuje vrodené vlastnosti a marginalizuje výchovu ako bezmocnú, neplodnú a neúčinnú, pretože genetická naprogramovanosť a vrodené mozgové štruktúry evolučného pôvodu v konkurenčnom vzťahu s prostredím a výchovou sú určujúce vektory pri formovaní jedinca. Podľa S. Pinkera „ani prostredie, ani výchova s človekom nepohnú z miesta, kam ho fixovala prostredníctvom jeho genetickej výbavy príroda“ (Malík, 2013, s. 16). Biologické a genetické limity človeka sú primárne ukotvené a silne profilujú bytosť bez možných zmien prostredníctvom edukačných zásahov (5).

Ostrým protikladom je koncepcia predkladajúca rôzne sociologické a kultúrne koncepcie so zdôrazňovaným faktorom skúsenosti, vplyvu prostredia a výchovy – empirizmus. Rozhodujúca až neobmedzená je schopnosť človeka formovať sa edukáciou. Nutnosť výchovy zdôvodňujú rôzni predstavitelia tým, že človeka posudzujú ako prírodou nehotovú, nedotvorenú bytosť. Ako klasifikoval J. Locke, „duša človeka je pri narodení tabula rasa (čistá tabuľa)“, ďalej Nietzsche prirovnávaním človeka k „ešte neurčenému zvieraťu“, taktiež N. Elias, že práve narodené dieťa je „ničím iným, iba náčrtom človeka“, a či vyhlásením I. Kanta, že „človek je homo educandus – bytosť, ktorá musí byť vychovávaná, tvor odkázaný na výchovu“ (Malík, 2013).

Kultúrne koncepcie ako súčasť empirickej teórie formovania osobnosti považujú za základ kultúrne hodnoty spoločnosti, ktoré si má jedinec v procese edukácie osvojiť, aby ich bol schopný ďalej rozvíjať. Nutnosť edukácie vyplýva i z potreby adaptácie človeka na jemu vlastné prostredie – kultúru. Informácie o kultúre sa nefixujú, ani do ďalšej generácie neprenášajú biologickou dedičnosťou. Informácie potrebné na prežitie v tomto umelom prostredí nedostáva človek do vienka v programe zakódovanom DNA, ale musí si ich ex post osvojiť. Edukácia sa v tomto ponímaní prelína s procesom enkulturácie.

Ľudské správanie ako dôsledok edukácie sa rozvíja a realizuje v určitom sociokultúrnom prostredí. Neexistuje správanie neovplyvnené kultúrnym prostredím, tzv. kultúrne čisté správanie. Základnou premisou kultúrne podmieneného správania jedinca je, že má rôzne úrovne odlišností a podobností. J. W. Berry, Y. H. Poorting, M. H. Segall, P. R. Dasen uvádzajú tri epistemologické kategórie vo vzťahu k socio-kultúrnemu prostrediu. Absolutizmus znamená, že psychologické javy sú vo svojej podstate rovnaké v každej kultúre; napr. česťnosť je česťnosť bez ohľadu na konkrétnu kultúru. V ostrom kontraste je relativizmus, podľa ktorého všetko ľudské správanie je kultúrne podmienené a vysvetlenie o ľudskej odlišnosti spočíva v kultúrnom kontexte, v ktorom sa jednotlivci vyvíjajú. Tretím uhlom pohľadu je univerzalizmus prezentujúci kompromis predchádzajúcich kategórií. Vychádza z toho, že základné psychologické procesy sú typické pre všetkých členov ľudského rodu. To znamená, že tvoria základnú psychologickú sústavu každého člena spoločnosti a že kultúra ovplyvňuje rozvoj a prejavy osobnosti. Úlohu kultúry vníma ako stimulujúcu odlišnosť ľudského správania (Kominarec – Kominarecova, 2005, s. 55).

Jednostrannosť extrémneho nativizmu a empirizmu sa pokúšajú preklenúť konvergentné teórie (interakčné). Za významné faktory formovania osobnosti pokladajú dedičnosť aj pôsobenie prostredia, teda interakciu medzi vnútornými a vonkajšími činiteľmi a ich konvergenciu. Oba uvedené vplyvy – prostredie i genetický program, nechápu ako alternujúce a vzájomne sa vylučujúce, ale ako komplementárne, kooperujúce a simultánne pôsobiace.

Výsledný efekt, teda to, akým človek v určitej fáze svojho života je, je výslednicou spolupôsobenia všetkých faktorov – výchovy, prostredia, vrodeneho –, teda toho, čo je už raz na „tabule človeka“ fixne zapísané, a tiež toho, pre čo sa človek vedome a na základe vlastného slobodného zvažovania svojich životných možností sám rozhodne (Malík, 2013, s. 18 – 21).

Z pedagogického hľadiska do edukačného procesu vstupujú ďalšie zložky edukácie usporiadané vo vzájomnom vzťahu: samotný subjekt edukácie – edukant, aktér vyučovania – edukátor ich komunikácia a interakcia, edukačné konštrukty (teórie, modely, plány, úlohy, zásady, metódy, obsahy, organizačné formy a prostriedky), edukačné prostredie a podmienky.

Základným predpokladom každého edukačného pôsobenia – i z hľadiska kultúrnej edukácie, je optimistické pedagogické stanovisko s vierou v úspech, že človek je bytosť nutne vychovávateľná, formovateľná, aby sa približovala k abstrakcii všeobecného cieľa – ideálu výchovy a vzdelávania.

Záver

Edukácia je fenomén neustále sa vyvíjajúci a meniaci sa v závislosti od spoločenských požiadaviek a potrieb. Jej zákonitosti sú principiálne závislé od kultúrneho prostredia. Zohľadňuje predchádzajúce historické tradície, požiadavky súčasnej doby i potreby budúcnosti. Podlieha kontinuálnemu vývoju založenému na hľadaní efektívnych spôsobov získavania poznatkov užitočných pre človeka.

Školská edukácia ako významný faktor socializácie a enkulturácie významne formuje a ovplyvňuje jednotlivca. Jej kodifikované normy, pravidlá a modely správania sa umožňujú jedincovi učiť sa vlastnej kultúre. Schopnosť školskej edukácie napĺňať požiadavky širšej spoločnosti vo vzťahu k vonkajšiemu prostrediu významne determinuje globálna kultúra, národná kultúra, regionálna i lokálna kultúra.

Dôsledkom globalizácie, prenikajúcej aj do oblasti edukácie, je orientácia edukácie na získanie kľúčových kompetencií. Jedna z platforiem podpory kultúrnej kompetentnosti je kultúrna edukácia. Na edukáciu jednotlivca vplyvajú okrem kultúry aj mnohé iné faktory vonkajšieho a vnútorného prostredia.

Poznámky

- (1) Všeobecné ciele vyjadrujú určitý ideál výchovy a vzdelávania, spoločenské požiadavky na výchovu a vzdelávanie. Vyjadrujú to, čo si majú osvojiť mladšie generácie, aby si určitá spoločnosť zachovala svoju sociálnu kultúru, zdokonaľovala a rozvíjala ju. V dejinách pedagogiky

nachádzame doklady o tom, že každá historická epocha si vytyčovala ciele, ku ktorým smerovala. Cieľom výchovy bol ideálny typ človeka, ktorého tá či oná spoločnosť potrebovala. V cieľoch – ideáloch spoločnosti sa odrážala kultúra a jej základné princípy, na ktorých bola budovaná, napr. pravek – „dobrý lovec“, grécka antika – „dobrý bojovník“ (spartánsky ideál výchovy) a „kalokagathía“ (aténsky ideál výchovy), stredovek – „poslušný a pokorný kresťan“ (v cirkevných školách), „odvážny rytier“ (vo svetských školách pre šľachtu) a „zručný remeselník (v mestských školách) a pod. V súčasnosti sú všeobecné ciele vyjadrené prostredníctvom kľúčových kompetencií, ktorými má jedinec disponovať. Do zoznamu kľúčových kompetencií podľa Odporúčania EP a Rady EÚ z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelanie patria: 1. komunikácia v materinskom jazyku, 2. komunikácia v cudzích jazykoch, 3. matematická kompetencia a základné kompetencie v oblasti vedy a techniky, 4. digitálna kompetencia, 5. naučiť sa učiť, 6. spoločenské a občianske kompetencie, 7. iniciatívnosť a podnikavosť, 8. kultúrne povedomie a vyjadrovanie (bližšie Turek, 2014, s. 208 – 214).

- (2) Kultúrna edukácia (cultural education) je terminologicky v odbornej pedagogickej či kulturologickej literatúre a v rôznych dostupných dokumentoch označovaná prostredníctvom početných synonym, napr. kultúrne vzdelávanie, umelecké a kultúrne vzdelávanie, výchova kultúrou, kultúrna výchova, kultúrna výchova a vzdelávanie. Kľúčovými nástrojmi široko definovanej kultúrnej edukácie je tvorivé využívanie kultúry, umenia, kultúrneho dedičstva a ich prvkov vo výchovnovzdelávacom procese. Hlavnou úlohou je „vťahovanie“ človeka do vlastnej kultúry svojho pôvodu a zároveň „vštepovanie“ tolerance a empatie voči cudzím kultúram v celom procese školovania. Zároveň je kultúrna edukácia jednou z nosných tém kultúrnej pedagogiky (bližšie Bíziková, 2015, s. 34 – 37).
- (3) Kultúrne kompetencie predstavujú uvedomenie si dôležitosti kreatívneho vyjadrovania myšlienok, skúseností a emócií prostredníctvom rôznych médií vrátane hudby, scénických umení, literatúry a výtvarných umení. Základné vedomosti, zručnosti a postoje súvisiace s touto kompetenciou sú vedomosti o kultúre obsahujúce informovanosť o miestnom, národnom, európskom kultúrnom dedičstve a ich mieste vo svete. Patria sem základné vedomosti o významných kultúrnych dielach vrátane ľudovej kultúry. Kompetencia podporuje chápanie jazykovej a kultúrnej rozmanitosti v Európe a iných oblastiach sveta, významu estetických faktorov v každodennom živote. Kultúrne zručnosti súvisia s uvedomovaním si a vyjadrovaním ocenenia a radosti z umeleckých diel. Zároveň zahŕňajú rozvoj kreativity, umeleckého vyjadrovania, chápania hospodárskej a spoločenskej príležitosti kultúrnych aktivít. Kultúrne vyjadrovanie je základom kreatívnych zručností, ktoré možno previesť do profesionálnych zručností. Podporuje poznanie vlastnej identity, vlastnej kultúry ako základ otvoreného postoja vo vzťahu k rozmanitosti kultúrneho vyjadrovania a jeho rešpektovania. Pozitívny postoj zahŕňa tiež kreativitu a snahu o kultiváciu estetických schopností formou umeleckého vyjadrovania vlastných pocitov a myšlienok a prostredníctvom zapájania sa do kultúrneho života (Turek, 2014, s. 214).
- (4) Predmetná téma je súčasťou výskumných programov vedných disciplín ako napr. edukológia, kulturológia, kultúrna antropológia, pedagogická antropológia, kultúrna geografia, kultúrna pedagogika.
- (5) Ďalšími významnými predstaviteľmi tejto teórie sú napr. A. Schopenhauer, E. L. Thorndike, samotní zakladatelia genetiky – H.B. Weismann, J. G. Mendel, T. H. Morgan a iní (Masarik, 1995, s. 19 – 20).

Literatúra

- BARKER, Chris. 2006. *Slovník kulturních studií*. Praha : Portál, 2006. 206 s. ISBN 80-7367-099-2
- BÍZIKOVÁ, Viktória. 2015. Kultúrne dedičstvo ako súčasť kultúrnej edukácie. In: *Kontexty kultúry a turizmu*, roč. 8, 2015, č. 1, s. 34 – 37, ISSN 1337-7760. Dostupné na: http://www.kmkt.sk/files/files/60a24-Kontexty_01_2015.pdf [cit. 2015-12-28]

- CABANOVÁ, Vlasta. 2006. *Kultúra a vyrovnávanie kultúrnych rozdielov v školskej edukácii (Inkluzívnosť a stratégie podporujúce školskú úspešnosť)*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2006. 74 s. ISBN 80-8045-414-0
- ČÁBALOVÁ, Dagmar. 2011. *Pedagogika*. Praha : Grada, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-2993-0
- DUCHOVIČOVÁ, Jana – KURINCOVÁ, Viera a kol. *Teoretické základy výchovy a vzdelávania*. Nitra : Pedagogická fakulta UKF v Nitre, 2012. 291 s. ISBN 978-80-558-0144-5.
- GAŽOVÁ, Viera. 2003. Perspektívy kulturológie. In: *Acta Culturologica*, zväzok 10, 2003. 141 s. ISBN 80-88901-81-2
- GAŽOVÁ, Viera. 2009. *Úvod do kulturológie*. Bratislava : FF UK v Bratislave, 2009. 107 s. ISBN 80-7121-315-4
- HLÁSNA, Slávka a kol. 2006. *Úvod do pedagogiky*. Nitra : ENIGMA, 2006. 356 s. ISBN 80-89132-29-4
- KOMINAREC, Igor – KOMINARECOVÁ, Edita. 2005. *Multikulturalita a edukácia*. Prešov : FHPV PU v Prešove, 2005. 145 s. ISBN 80-8068-380-8
- MALÍK, Branislav. 2013. *Pedagogická antropológia I. Antropologické pozadie výchovy*. Bratislava : IRIS, 2013. 128 s. ISBN 978-80-8153-006-7
- MASARIK, Pavol a kol. 1995. *Teória školskej a mimoškolskej výchovy. Vybrané kapitoly*. Nitra : Pedagogická fakulta VŠPg Nitra, 1995. 133 s. ISBN 80-88738-92-X
- MISTRÍK, Erich a kol. 1999. *Kultúra a multikultúrna výchova. Culture and Multicultural Education*. Bratislava : IRIS, 1999. 137 s. ISBN 80-8878-81-6
- ŠVEC, Štefan. 2010. Subkultúra pedagogických a andragogických vied. In: *Pedagogika SK*, roč. 1., 2010, č. 1, 92 s. ISBN 1338-0982. Dostupné na: <http://www.casopispedagogika.sk/> [cit. 2015-12-28]
- TUREK, Ivan. 2014. *Didaktika*. Bratislava : Edícia ŠKOLA, 2014. 618 s. ISBN 978-80-8168-004-5

Summary

Culture as a very complex phenomenon of multiple meanings is an integral part of the educational reality. In this article we highlight the different contexts of culture and education and their relationship. We analyse culture as a part of the learning environment and one of the external determinants influencing the educational process. Given the anthropological background of culture and education we raise the question of "educated man" and the need to educate.